

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקהל (שקלים) תשע"ו

מחצית השקל - למחצית הנפש

מחצית השקל - לכפרת חטא העגל

אנו קוראים השבוע פרשת שקלים. התורה אומרת בפרשת שקלים: "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם, וְנִתְּנָוּ אִישׁ פָּפֶר נִפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד אֹתָם" (שמות ל, יב). למה צריך לתת כופר כשמונים את ישראל? אומר רש"י, כי "המנין - שולט בו עין הרע, וְהַדְּבָר בֵּא עֲלֵיהֶם". לכן צריך לתת כופר, כדי שלא יבוא עליהם נגף מחמת המנין¹.

אבל בפשטות משמע שהשקלים באים גם לכפרת עון, כפי שמסיימת הפרשה - "לְפָפֶר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם" (שם, טז). למה צריך כפרה? - בפשטות, כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. כל אדם צריך כפרה, ואין אף אחד שפטור מלצום ביום הכיפורים, כי כל אחד צריך כפרה, ונתינת מחצית השקל היא הכפרה. ממון הרי הוא דבר שחביב מאד על האדם. חביב עליו כנפשו ממש. גם מי שאינו קמצן גדול, יש לו נגיעה גדולה שלא להפסיד את ממונו. ולכן, כשאדם מוכן לוותר על מחצית השקל, ולמסור אותו לשמים, זוהי כפרה גדולה בשבילו, שהתגבר על השאיפה לקחת כסף, ומסר אותו לשמים.

התורה אומרת על מחצית השקל: "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים, מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שם, יג). מה פירוש "כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים"? - נחלקו בזה בירושלמי. לפי דעה אחת, "כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים" פירושו: כל מי שעבר בים סוף². לפי שיטה זו, גם כהנים ולוים חייבים במחצית השקל, שהרי גם הם עברו בים. ועוד פירוש אחר אמרו בירושלמי, ש"כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים" פירושו, שרק אלו שעברו לפני משה להפקד הם בכלל החיוב, ואילו הכהנים והלוויים שלא עברו לפני משה, אלא משה עבר לפני פתחי בתיים ומנה אותם (עי' רש"י במדבר ג, טז), אינם בכלל החיוב (ירושלמי שקלים פ"א ה"ג), והם פטורים ממחצית השקל.

מה הטעם לפטור את הכהנים והלוויים ממחצית השקל? - כנראה, מפני שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל. התורה הרי מכנה את מחצית השקל בשם "פָּפֶר". "וְנִתְּנָוּ אִישׁ פָּפֶר נִפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם... מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמות ל, יב-יג). למה נקראת מחצית השקל "פָּפֶר"? על מה היא באה לכפר? - על חטא העגל (עי' ירו' שקלים פ"ב ה"ג, ותנחומא כי תשא ס"י י'). [למרות שפרשת שקלים כתובה לפני חטא העגל, אבל אין מוקדם ומאוחר בתורה, וא"כ יתכן שהפרשה נאמרה לפני חטא העגל, או שהקב"ה כבר ידע שעתידים לחטוא בעגל, והקדים רפואה למכה]. אם כך, שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל - לכן, כיון ששבט לוי לא חטא בעגל, הם פטורים ממחצית השקל [לפי דעה אחת]. אמנם גרים כן חייבים במצוה הזאת, למרות שגם הם לא נספרו, וגם לא היו בחטא העגל, אבל הסוג של גרים כן היה בחטא העגל, הערב רב. אבל לויים לא היו כלל בחטא העגל, ולכן הם פטורים.

לפי זה, שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל, ניתן להסביר למה נאמר בתורה "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים, מִתְּצִיַת תְּשֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" וכו' (שמות ל, יג). הרי בשקל ישנם "עֲשָׂרִים

גֵּרָה" (שם), וא"כ היה אפשר לצוות, שכל אחד יביא עשר גֵּרוֹת. מדוע א"כ נאמר "מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל" ולא "עֲשֹׂר גֵּרוֹת"? - כי יש ענין שתייה כאן מחצית דווקא. [וכן כתבו הפוסקים, לעשות זכר למצוה זו ע"י נתינת מטבע של מחצית (רמ"א אור"ח ס"י תרצ"ד ס"א)]. מה הענין במחצית? - כמדומני, מפני שאיש ואשה נחשבים לגוף שלם אחד. האיש לבדו נחשב רק "פלג גופא" (זוהר ח"ג רצו, א), ורק ביחד עם האשה הוא נחשב לגוף אחד שלם. ולכן, היות והנשים - כמו הלויים - לא חטאו בעגל, ורק הגברים חטאו בו (תנחומא כי תשא ס"י י"ט - הובא במשנ"ב ס"י תי"ז סק"ג), לכן כל בית בישראל נותן מחצית השקל ולא שקל שלם, כי הנשים לא חטאו. [ומטעם זה דנים הפוסקים, האם נשים חייבות בתפלת מוסף. היות וקרבתן מוסף בא ממחצית השקל, ונשים לא חייבות במחצית השקל, אז אולי לא חייבות גם בתפלת מוסף (עי' שו"ת רעק"א ס"י ט', וכן בהגהותיו על השו"ע אור"ח ס"י ק"ו)].

זה אדם צריך באמת לזכור, לראות את עצמו רק כמחצית. לדעת שיש לו עוד חצי, וזו האשה שלו, שהיא חצי הגוף שלו. למרות שמדאורייתא יכולות להיות לאדם כמה נשים, ואז יהיו לו כמה חצאי גוף שמשלימים אותו, אבל היום, אחרי חרם דרבינו גרשום, יש לנו רק אשה אחת, והאשה היא מחצית גופו של האדם. ולא סתם מחצית, אלא המחצית הצדיקה יותר, שלא חטאה בעגל. הגברים חטאו בעגל, והנשים לא חטאו בעגל. כמו גם אח"כ, במרגלים, רש"י מביא שהנשים לא רוצים להכנס לארץ והנשים מבקשות חלק בארץ. גם שם הנשים היו יותר צדקניות מהגברים.

התורה אומרת, שהאשה נבראה כדי להיות "עֵצֶר כְּנֶגְדְּךָ" לאדם (בראשית ב, יח). יש כמה פירושים ל"עֵצֶר כְּנֶגְדְּךָ", אבל אחד הפירושים הוא שאשה צריכה להיות קצת "כנגדו", ואז היא "עזור"³. למשל, אם הבעל הוא קמצן גדול, טוב שהאשה תהיה נוטה קצת לפזרנות. ואם הבעל פזרן גדול, טוב שהאשה תהיה נוטה קצת לקמצנות, שאז הם משלימים זה את זה. לא שיעמדו ממש בניגודים שיתחככו זה עם זה, אבל שישלימו ויאזנו זה את זה. הגמרא הרי אומרת, "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמדלתו בדברים... וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה..." (קידושין ל, ב). האבא יותר מטיל מורא על הילדים, והאמא יותר רכה ומפנקת. אין הכונה שתפעל בניגוד לאבא, "אבא אמר לא לעשות, ואני כן מרשה לעשות". זה לא טוב. כי ילד צריך משמעת. אבל שקצת תפנק את הילדים. שמצד אחד האבא מטיל קצת מרות על הילדים, ודורש קצת מרות, והאמא מצד שני קצת יותר רכה. דרוש לילדים פינוק, ודרוש לילדים גם מרות, ושניהם יחד, כשנעשים כל אחד במידה הנכונה - משלימים זה את זה.

שמעתי סיפור על משפחה, שהאבא נהג לתת לילדים שויון דעות. בכל דיון שהיה במשפחה שאלו את דעת האבא ואת דעת האמא, אבל גם מה דעת הבן הזה, ומה דעת הבן הזה. שויון, דמוקרטיה של כל המשפחה. מה שקרה בעקבות כך הוא, שלילדים

הקרבנות גם הם צריכים להיות לרצון לה'. גם בענין זה, אם אנו רוצים שהקרבנות שלנו יתקבלו - חשוב מאד היחס בין איש לאשתו. הנביא הרי אמר והבטיח, ואנו אומרים את הפסוק הזה תמיד, 'וְעֶרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם, פִּימִי עוֹלָם וְקִשְׁנִים קְדָמֵינוּ' (מלאכי ג, ד). אבל מה? - יש תנאי. מה התנאי? - כתוב קודם לכן בנביא, 'וְזֹאת שְׁנֵית תַּעֲשׂוּ, פְּסוֹת דְּמָעָה אֶת מִזְבַּח ה'... מֵאִין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלִקְחַת רֶצוֹן מִיָּדְכֶם' (שם ב, יג). ישראל גורמים שהקב"ה לא ירצה לקחת את הקרבנות שלהם. "על מה? על פי ה' העיד בִּינְךָ וּבִין אִשְׁתְּךָ וְעוֹרֶיךָ אֲשֶׁר אִתָּהּ בְּגִדְתָהּ בָּהּ, וְהִיא חֲבָרְתָּךְ וְאִשְׁתְּךָ בְּרִיתְךָ" (שם, יד). שאם אין יחס טוב בין בעל לאשה, הקב"ה לא מקבל את הקרבנות. צריך שיהיה יחס טוב בין בעל לאשה.

הקשר בין איש לאשתו הרי מרמז לקשר בין הקב"ה לכנסת ישראל. אנו ממשילים את כנסת ישראל כקנויה ומקודשת לקב"ה, כאילו היא אשתו של הקב"ה⁴. ממילא, כשנעשה פגם בקשר שבין איש לאשתו, ח"ו נעשה פגם גם בקשר שבין הקב"ה לכנסת ישראל⁵. לכן צריך לשמור בכל הכוחות, שיהיה שלום בין איש לאשתו. על זה הנביא אומר, שכשהבעל והאשה ביחסים טובים, אז "וְעֶרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם, פִּימִי עוֹלָם וְקִשְׁנִים קְדָמֵינוּ". אם היחסים בין בני הזוג טובים, גם הזוג העליון, הקב"ה וכנסת ישראל, ביחסים טובים.

הקב"ה יעזור שיהיה יחס טוב בכל עם ישראל בין איש ואשתו, וממילא יעשו נחת רוח לאביהם שבשמים וכל שאר המצוות, ונוכה שתחזור השכינה לשרות אצלנו, 'וְעֶרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם פִּימִי עוֹלָם וְקִשְׁנִים קְדָמֵינוּ'.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

לא היתה מרות מעליהם, והם יצאו לתרבות רעה. כי ילד לא צריך דמוקרטיה. ילד צריך מרות של אבא ואמא. לא באכזריות, רק מתוך אהבה, אבל צריך מרות של ההורים. לא להיות שווה להורים.

הקב"ה וכנסת ישראל - איש ואשה

כפי שהזכרנו, מחצית השקל באה לכפרה. הן עצם נתינת הכסף מכפרת, והן מה שקונים בכסף זה קרבנות, שהקרבנות מכפרת עלינו, גם זה כלול בכפרת השקלים. ואולם, צריכים לדעת, שהקרבנות מכפרים עלינו רק כשאנו הולכים בדרך ה'. וההוכחה לזה היא פשוטה. כי אם הקרבנות מכפרים בכל אופן ובכל מצב, איך נחרב הבית? - אלא ודאי שכפרת הקרבנות היא כפרה מותנית. כשיש שאיפה להיות בסדר, ולעשות רצון אבינו שבשמים - הקרבנות מצטרפים לשאיפה הזו ומכפרים. אבל כשחסרה השאיפה להיות בסדר, הקרבנות אינם מועילים. לכן הנביאים צועקים תמיד, "לְמָה לִי רֹב זְבָחִים יֵאמֶר ה'" (ישעיהו א, יא), וכיוצא בזה. ה' רוצה זבחים, אבל רוצה אותם רק אם אנו שומעים את דבר ה'. אם איננו שומעים את דבר ה', ה' לא רוצה את הזבחים שלנו, ואז אין בהם כל תועלת.

גם בזמן הזה, שאין לנו קרבנות, ואנו שואפים להביא קרבנות ומתפללים על זה, "ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו", וה' בודאי מחשיב לנו במידה מסויימת את התפלה הזו כהקרבת קרבנות, אבל מי שלא לומד תורה ולא מקיים מצוות, הקב"ה לא רוצה את הקרבנות שלו. לכן, צריך להזהר שהקרבנות לא יחשבו כתחליף במקום תורה ומצוות, הם צריכים לבוא בנוסף לתורה ומצוות, לא במקום תורה ומצוות.

בית המקדש - אנו שואפים לבית המקדש, ורוצים לבנות את המקדש, אבל בתנאי שגם ילכו בדרך התורה. אם לא ילכו בדרך התורה, המקדש לא יתקיים. כבר היה לנו מקדש, והוא לא התקיים, מפני שלא הלכנו בדרך התורה. ממילא, גם אם יהיה עוד מקדש, הוא שוב לא יתקיים. רק אם נלך בדרך התורה בית המקדש יתקיים.

1. ע"י מלבי"ם שכתב ג' טעמים, למה המנין עלול להביא את הנגף: (א) מצד עין הרע, "כי בהיות המנין גדול מאד מריבוי הדברים הנמנים, יפעל בהם העין הרע ויתמעטו" (אברבנאל), (ב) כי "אין הברכה מצויה, לא בדבר השקול, ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוני, אלא בדבר הסמוי מן העין" (ב"מ מב, א). וכשיספור אותם תסולק הברכה. "כי כל קיום והעמדת זרע בית יעקב והופרתם והרבותם, הוא נגד המערכה, שהיא מתנגדת אל העם הזה שהוציאם ה' והפלים מממשלת הוראת הכוכבים והמזלות אל ההשגחה האלהית. ודרכי ההשגחה כולם הם נסים נסתרים, לא גלויים, שה' לא ישדר סדר המערכה בפרסום רק בהסתר, ולכן כל עוד שאינם נמנים - יפרו וירבו בדרך נסיו. אבל כשימנו וינדע מספרם, שאז בהכרח לגלות הנס לעין כל - זאת לא יעשה" (מלבי"ם שמו"ב כד). (ג) כי כל עוד שהעם מתאחדים והם כולם כאיש אחד, זכות הרבים גדול מאד. אבל כשמונים אותם, שאז מפרידים כל איש בפני עצמו, ויחופשו מעשיהם - אז ישלוט בהם נגף.

2. ולפי זה, פירוש הפסוק "כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקָדִים" הוא: כל העובר בים - יהיה נידון בכלל הפקודים, להתחייב במחצית השקל.
3. ולכן לא נאמר "עוזר נגדו", אלא "עוזר כנגדו" - בכ"ף הדמיון. כי אע"פ שלפעמים היא "נגדו", זהו רק כפי הנראה למתבונן במבט שטחי. כי באמת במה שהיא "נגדו", זהו גופא העוזר שלה לבעלה. והוא רק נראה "כאילו" היא נגדו. "כנגדו". אבל באמת אין זה נגדו, אלא בשבילו ולטובתו.
4. את חתימת ברכת האירוסין - "מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין" - באר המהרש"א "על פי מה שמצינו בכמה דוכתין דמיון ישראל לגבי הקב"ה כאשר לבעלה, וזהו שאמרי' דהוא מקדש לו ג"כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין, שהיא נתינת התורה... ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמנו" (מהרש"א בחידושי אגדות כתובות ז, ב). [ויש מפרשים שהקדושין הם ביזת מצרים וביזת הים, שזה היה בבחינת כסף קדושין, והחופה היתה כמעמד הר סיני, שכפה עליהם הר כגיגית (ספר המקנה בהקדמה סק"א). אלא שהמקנה הקשה על זה, שזהו חופה בעל כרחא, וחופה בעל כרחא לא קניא (ע"י קדושין ה, ב ותוס' שם ד"ה אף). אך יש מבארים ע"פ מה שבאר ה"משך חכמה" (שמות יט, יז), שהכפיה של הר סיני היתה כפיה של ההשגה, שבהירות ההשגה הכריחה אותם לראות שלולא התורה יהיו במצב של "שם תהא קבורתכם". וא"כ, אין לך חופה גדולה מזו. שהרי חופה הוא מצב של יחוד וקירבה גדולה של החתן והכלה זה עם זה. וזה בדיוק היה המצב כמעמד הר סיני, שהגיעו להכרה שבלי תורה וקרבת ה' חיייהם אינם חיים. וזהו החופה האמיתית והקירבה האמיתית שאין גדולה ממנה].

5. לכן "כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (גיטין ז, ב). כי "המזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים" (רש"י שמות כ, כא), וכשאין שלום בין איש לאשתו, גם המזבח לא יכול לבצע את תפקידו, להטיל שלום בין ישראל לקב"ה (וע"י "מחשבות חרוץ" אות ח'). וכך אמרו בוורה: "תנינן, מאן דמתרץ אתתיה קדמאה - מדבחה אחית עלוי דמעין... דכל נשין דעלמא בדיוקנא דהאי מזבח קיימי... ואי איהו מתרץ לה - אהדר אבנא (רמדבחה עלאה) לגרעונא" (זוהר ח"ב קב, ב - קג, א).